

STRUČNÁ HISTORIE STÁTŮ

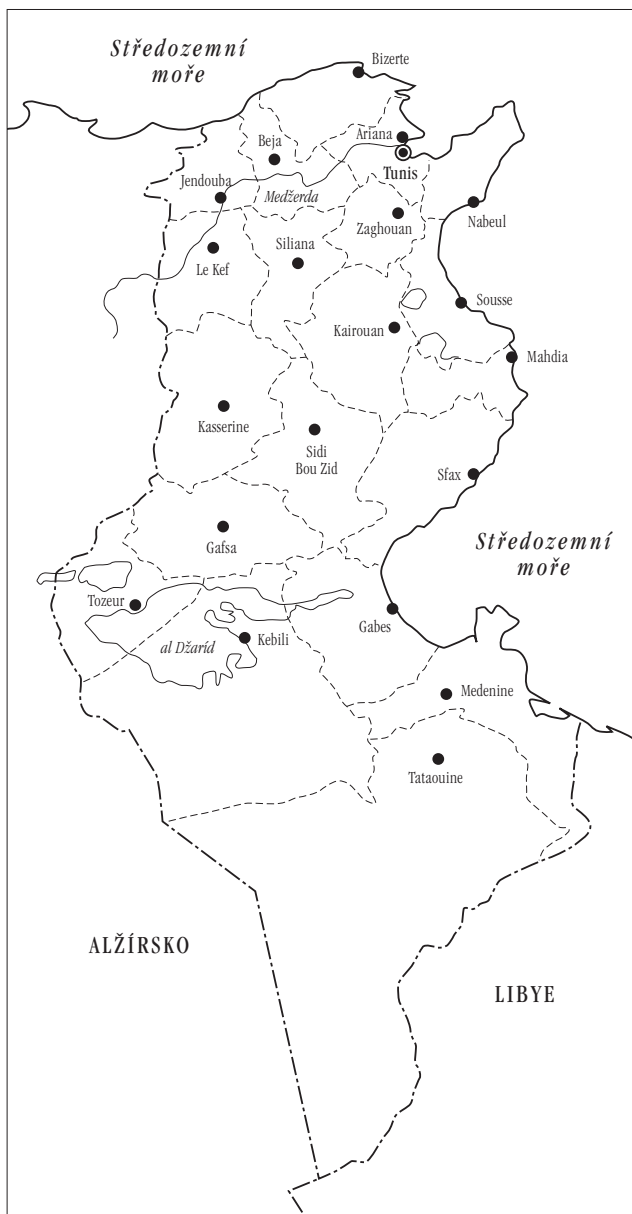
TUNISKO

Patrik Girgle

S T R U Č N Á H I S T O R I E S T Á T Ů

Tunisko

PATRIK GIRGLE

NAKLADATELSTVÍ LIBRI, PRAHA 2007

© Patrik Girle, 2007

© Libri, 2007

ISBN 978-80-7277-313-8

Obsah

Úvod	7
Pravopisná poznámka	7
Tunisko v pravěku	9
Fénické období a Kartágo	11
Punské války	14
Hannibal	16
K hořkému konci	17
Období římské nadvlády	20
Numidie a Jughurta	20
Rozkvět provincie Africa	21
Příchod křesťanství	23
Vandalové a Byzantinci	26
Vandalské království v Africe	26
Geiserichovi následníci	27
Belisariova výprava	29
Upevnění byzantského panství	30
Kultura starověkého Tuniska	32
Dobytí Tuniska Araby	36
První islámské dynastie	40
Dynastie Aghlabovců	40
Dynastie Fátimovců	41
Dynastie Zíriovců a Almohádů	43
Tunisko za Hafsovců	48
Proměny ve Středomoří	50
Tunisko pod vládou Osmanů	53
Mezi středověkem a novověkem	53
Nástup Husajnovců	57
Kultura středověkého Tuniska	59
Pokusy o modernizaci v 19. století	64
Reformy Husajna Beje	64
Tunisko za Ahmada Beje a jeho nástupců	65
Francouzský protektorát v Tunisku	71
Francouzské dobytí Tuniska	71
Budování protektorátní správy	72

Počátky národního hnutí a boj za nezávislost	77
Školství	77
Mladotunisané	79
Nepokoje v Tunisku a nová opozice	80
Mezi světovými válkami	81
Habib Bourguiba	83
Tunisko za 2. světové války	85
Na cestě k nezávislosti	86
Nezávislé Tunisko do roku 1987	90
Budování nezávislého státu	90
Reformy	91
Zahraniční politika	94
Vnitřní situace v 70. a 80. letech	95
Dnešní Tunisko	100
Kultura moderního Tuniska	106
Česko-tuniské vztahy	113
Reálie	117
Islám – základní informace	117
Berbeři	121
Velbloudi	123
Tuniská kuchyně	125
Encyklopedické heslo	127
Základní turistické informace	134
Hlavní turistické zajímavosti	135
Přehled islámských dynastií v Tunisku	138
Jazyková první pomoc	141
Zastupitelské úřady	144
Seznam nejdůležitějších zkratk	145
Doporučená literatura	146

Úvodem

Ne náhodou je Tunisko jednou z nejnavštěvovanějších zemí kolem Středoziemního moře. Na jeho území zanechaly dodnes patrné stopy všechny velké civilizace Starého světa: Fénicičané, Římané, křesťané, muslimové, Turci i moderní Evropané. Dějiny Tuniska však nejsou jen dějinami Kartága a vzkvétající římské provincie Afriky, ale i dějinami mocných a vyspělých arabských království, dějinami odvážného pokusu o modernizaci zaostalé země v 19. století, jeho neúspěchu a francouzské okupace, a rovněž dějinami moderní, nezávislé země. Kniha věnuje pozornost jak známým a klasickým obdobím tuniské historie, tak méně známým stránkám novověkých a moderních dějin této země a osvětluje dosud málo prozkoumanou problematiku vývoje nezávislého Tuniska až do dnešních dnů. Kromě standardních příloh nabízí publikace i stručný úvod do kulturních reálií země včetně islámského náboženství a sumu základních turistických informací, kterou bezesporu ocení všichni zájemci o návštěvu této krásné, zajímavé a u nás málo známé země.

Pravopisná poznámka

Pro tuniská vlastní jména používáme v textu pro období po 1. světové válce variantu ve francouzském fonetickém přepisu tak, jak se vyskytuje v zahraniční odborné literatuře a publicistice i ve francouzsky psané literatuře a pramenech tuniské provenience.

Tunisko v pravěku

Zřejmě nejstarším obyvatelem dnešního území Tuniska byl hominidní africký předchůdce člověka *Australopithecus*, který žil asi před dvěma miliony let. První hmatatelné stopy zde však zanechal až *Homo erectus* zhruba před 200 000 lety: v okolí dnešní oázy Kebili byly nalezeny primitivní kamenné nástroje patřící právě člověku vzpřímenému. Ten přišel na tuniské území ze své původní domoviny ve východní Africe. V tomto období Sahara ještě nebyla poušť; převládaly na ní zelené savany a lesy, jaké dnes známe např. z Keni. Poskytovaly člověku hojnost rostlinné potravy i lovné zvěře. To dosvědčují nálezy kostí slonů, hrochů, krokodýlů, žiraf a ostatních spíše tropických zvířat na mnoha místech dnešní pouště. Postupné vysychání Sahary vedlo k její desertifikaci a přerušení migrací z tropické východní Afriky. Zhruba před 8 000 lety ustaly na Sahaře pravidelné deště a dosavadní savany se postupně proměňovaly v nehostinnou poušť.

Za nejvyspělejší kulturu tuniského pravěku můžeme považovat civilizaci, kterou zde zanechal *Homo Capsien* (tj. člověk z Capsy, což je římský název osady, z níž vzniklo dnešní město Gafsa ve středním Tunisku) v období zhruba 8 000 až 4 500 let před n. l. *Homo Capsien* přišel do severní Afriky z Blízkého východu a většinou historiků je dnes považován za předchůdce pozdějších Berberů (viz kapitola Reálie). Živil se zemědělstvím a chovem dobytka. Kromě kamenných a kostěných nástrojů každodenní potřeby byly nalezeny i kameny opracované do podoby jakýchsi primitivních soch zřejmě kultického charakteru a střepiny hrubozrnné pálené keramiky.

Na kulturu *Homo Capsien* navazuje v Tunisku protohistorické období: začíná koncem neolitu (3 000 let před n. l.) a končí příchodem Féníčanů (zhruba 1 100 let před n. l.). Během něj byla objevena technika tavení a slévání kovů a jejich využití k výrobě stále se zdokonalujících nástrojů a zbraní. V tomto období již historikové hovoří o obyvatelích tuniského území jako o Berberech, což dokládají i staroegyptské prameny. Ostatně archeologické nálezy na tuniském území poukazu-

jí na to, že již ve 3. tisíciletí před n. l. existovala ve Středomoří čilá obchodní aktivita, na níž se podílelo i berberské obyvatelstvo severní Afriky. Obživu získávali Berbeři jak usedlým zemědělstvím, tak kočovným pastevectvím ve stepích. Jejich společenské uspořádání nepřekračovalo předstátní formy kmenové organizace.

Fénické období a Kartágo

Podle pověsti založila město Kartágo princezna Elissa z fénického města Tyru, známá též pod jménem Dido. Tajně uprchla spolu se skupinou sobě oddaných před tyranii svého bratra, krále Pygmaliona, a vylodila se na severoafrickém pobřeží poblíž staré fénické kolonie Utiky v dnešním severním Tunisku. Místní berberský náčelník Jarbas jí však dovolil koupit pouze takové množství půdy, které lze obsáhnout staženou volskou kůží. Lstivá Dido tuto podmínku přijala. Předloženou kůži rozřezala na tenké proužky a svázala je v provaz, jímž obtáhla poměrně velké území. Jarbasovi nezbylo než ustoupit. Tak vzniklo město pojmenované Kart hadašt (ve feničtině „Nová obec“), v latinské verzi Carthago, které pod vládou prozíravé Dido vyrostlo ve vzkvétající obchodní osadu. Není divu, že úspěchy královny stejně jako její fyzická krása vzbudily v Jarbasovi nejen respekt, ale i touhu, a pojal úmysl se s ní oženit. Dido však nepravila po sňatku a podrobení Kartága berberským vůdcem, ani nechtěla případným odmítnutím vzbudit Jarbasův hněv. Zvolila tedy raději dobrovolnou smrt. Poněkud jinou interpretaci královnina konce předkládá v Aeneidě římský pěvec Vergilius: Dido si nesáhla na život kvůli Jarbasovi, nýbrž kvůli Aeneovi. Vzplála k němu vášnivou láskou, on však byl bohy předurčen k jiným posláním a Dido odmítl.

Féničané (řecky Phoinikes, latinsky Phoeni či Puni, odtud také Punové) patřili do skupiny západosemitských národů jako Kananejci, Židé i Arabové. Jejich původní vlastí bylo pobřeží dnešního Libanonu, kde vytvořili několik malých městských států. Vynikli jako obchodníci a mořeplavci. Již zhruba 500 let před n. l. dosáhli Britských ostrovů, 2 000 let před portugalskými objeviteli prozkoumali pobřeží západní Afriky až ke Guinejskému zálivu. Do historie se zapsali především vynálezem hláskové abecedy, z níž později vznikla řecká alfabeta. Dalším přínosem Féničanů je vynález okovaného bodce na předích válečných galér: byl určen k prorážení trupů nepřátelských plavidel, což byla jedna z nejdokonalejších a ve staro-

věku nepřekonaných válečných technologií. Féniciánům se připisuje také přibíjení odsouzených k smrti na kříž. (Tento zvyk od nich pak přejali ve druhém století před n. l. Římané.)

Již ve druhém tisíciletí před n. l. založili Féniciáné při svých obchodních aktivitách několik kolonií v západním Středomoří. V severní Africe to byla již zmíněná Utika (asi 100 před n. l.) a Hadrumetum (dnešní Sousse ve středním Tunisku), na Pyrenejském poloostrově např. město Gadir (latinsky Gades, dnešní Cádiz).

Datum založení Kartága zůstává dodnes sporné. Často přijímaný rok 814 před n. l. pochází od sicilského historika Timaia, který jej „zjistil“ přímo v Kartágu. Nejstarší archeologické nálezy však pocházejí až z roku 725 před n. l. Jisté je, že zakladateli města byly vystěhovalci a obchodníci z fénického Tyru, jemuž bylo Kartágo coby kolonie dlouhou dobu poplatné. Oslabení fénických městských států vlivem asyrské mocenské expanze v 7. století před n. l. však vedlo k zpetrhání těchto vazeb a k nutnosti zahájit vlastní, nezávislou politiku.

Právě Kartágo nabylo díky své mimořádně příznivé strategické poloze mezi fénickými koloniemi navrch a v průběhu 6. století před n. l. se stalo jejich hegemonem. Podařilo se mu rovněž ovládnout námořní obchod v západním Středomoří (odkud vytlačilo Řeky) a oslabit mocné Etrusky. Povzbuzeno úspěchy zahájilo Kartágo vlastní mocenskou expanzi: směřovala na Sardinii, Korsiku a hlavně na Řeky ovládanou Sicílii, která se stala dějištěm mnoha krvavých válek mezi oběma protivníky. Zmínku si zaslouží např. významná bitva u Himary v roce 480 před n. l., která skončila řeckým vítězstvím (mimo chodem ve stejném roce, v němž Řekové porazili perskou námořní flotu u Salamíny). Kartaginská moc tak zůstala omezena na západní část Sicílie. Snahy o ovládnutí blízkého ostrova pokračovaly i ve 4. a 3. století před n. l.

Kartágo bylo svého druhu oligarchickou republikou. Nejvyšší funkce se nazývala *sufet*, tedy přibližně „soudce“. V čele státu stáli dva sufetové, kteří byli voleni na období jednoho roku. Těžiště moci leželo v rukou senátu o 104 členech, kteří pocházeli z nejpřednějších kartaginských aristokratických rodin a byli voleni na doživotí. Shromáždění lidu byla svolávána pouze výjimečně v případech, kdy se sufetové nedohodli

se senátem. Město nemělo pravidelnou armádu ani povinnou vojenskou službu; kartaginská armáda byla složena ze žoldnéřů. Do jejího čela byli voleni generálové z řad předních občanů, jejich postavení však bylo velmi vrtkavé a v případě přílišných úspěchů byli rychle odstraňováni v obavách z jejich případných mocenských choutek či pučistických sklonů.

Klíčovým státním zájmem byl velmi výnosný námořní obchod a z něj plynoucí zisky, ale také nutnost udržet si strategickou převahu v západní polovině Středomoří a v Gibraltarském průlivu. Hlavními obchodními artikly byly cenné kovy (stříbro, zlato, cín), luxusní zboží (jantar, kožešiny), slonovina, potraviny a otroci. Symbolem mocenského primátu Kartága na moři byl jeho slavný dvojitý přístav (obchodní a válečný), který patřil k největším architektonickým zázrakům starověku. Rozměry obchodního přístavu činily úctyhodných 456 × 325 metrů s dvoupatrovými loděnicemi, jež umožňovaly současnou opravu až 220 lodí. Z kupeckého bazénu pak vedl 23 metrů široký zalomený průplav do přísně střeženého a opevněného válečného přístavu (tzv. *kothón*) ve tvaru kruhu o průměru 325 metrů, v jehož středu byl uměle vybudovaný ostrov o průměru 106 metrů. Ostrov byl obklopený až 45 metrů dlouhými mokřými doky pro válečné lodě a vévodila mu maják podobná věž, v níž sídlila kartaginská admirálita. Ani v umění stavby lodí neměli Kartaginci ve své době konkurenci. Jejich strategickou zbraní byla oplachtěná galéra s několika řadami vesel a s okovaným bodcem na přídi, který sloužil k prorážení a potápění nepřátelských plavidel. Další účinnou zbraní pozemní armády byli váleční sloni získávaní lovem v okolí města. Respekt budilo i opevnění města, které bylo zesilováno v souvislosti s nárůstem kartaginského bohatství a populační explozí. Ačkoli počet obyvatel jistě nedosahoval řeckým historikem Strabónem proklamovaných 700 000 duší, Kartágo přesto patřilo ke zdaleka největším a nejvýstavnějším městům starověku. Alexandrie, Antiochie či Řím se mu mohly rovnat teprve později. V době největšího rozkvětu ve 4. a 3. století před n. l. bylo obehnáno až 9 metrů širokými a 14 metrů vysokými hradbami s přibližně tisícovkou obranných věží.

Růst města vedl rovněž k probuzení zájmu o jeho pevninské zázemí: to bylo od 5. století před n. l. postupně podmaňo-

váno a jeho berberské obyvatelstvo tvrdě zdaňováno, což vyvolávalo četné vzpoury. Na nově získané půdě začala vznikat latifundia kartaginských boháčů, na nichž pracovalo množství otroků. Díky praktickému duchu Féničanů dosáhlo jejich zemědělství brzy špičkových kvalit a stalo se nejvyspělejší ve starověkém Středomoří. Kolonizace vnitrozemí vedla ke vzniku bohaté a vlivné statkářské vrstvy a kartaginská politika se ocitla před dilematem, zda svou mocensko-obchodní expanzi vést raději tímto směrem, či pokračovat v budování námořní hegemonie. Nakonec se prosadila druhá koncepce. Ve Středomoří však Kartágo ve 3. století před n. l. narazilo na dravě expandujícího a ambiciózního protivníka, jímž byla římská *Res publica*. Jí se touto dobou podařilo sjednotit pod svou nadvládou téměř celý Apeninský poloostrov (po Pádskou nížinu), a stala se tak na tehdejší poměry velmocí.

Punské války

První smlouvu o vymezení sfér vlivu uzavřeli Kartaginci s Římany již v roce 348 před n. l. K vyostření situace, jež vyústila v nevyhnutelnou válku obou konkurentů, došlo v roce 264 před n. l. – jejím důvodem byl boj o ovládnutí Sicílie. Začala tzv. první punská válka. Kartágo vyhlásilo Římu válku a vrchní velitel loďstva Hannón se vylodil u sicilské Messany, kde byl však poražen, a Římané se začali postupně zmocňovat celého ostrova. Ačkoli na pevnině byly římské legie suverénní, na moři si Kartágo stále udržovalo jasnou převahu, což přivedlo Řím k rozhodnutí vybudovat vlastní válečné loďstvo podle vzoru jedné z ukořistěných kartaginských lodí. Již v roce 260 před n. l. došlo u Liparských ostrovů k námořní bitvě, v níž mladá římská flotila utrpěla zdrcující porážku. V následující bitvě u Myl však již Římané zvítězili a takto povzbuzeni pojali plán zaútočit na Kartágo přímo na africké půdě. V roce 256 před n. l. došlo u mysu Eknón k jedné z největších námořních bitev v celé historii: 350 kartaginských lodí očekávalo 330 římských; celkový počet mužů na palubách byl údajně na 300 000. Razantní římský útok vedl k brzkému vítězství a vylodění legií na africké půdě. Senát, ukořelený snadným postupem, však loďstvo odvolal zpět do Říma a v Africe ponechal

pouze tři legie pod vedením Marka Atilia Regula, nejtragičtějšího hrdiny války. Regulus sice dobyl několik menších fénických měst a získal spojení nespokojených berberských kmenů, na jaře roku 255 před n. l. však byl přesilou kartaginských žoldáků pod velením spartského vojevůdce Xanthippa poražen, zajat a uvězněn. Roku 250 před n. l. doprovázel kartaginské poselstvo do Říma, kde měl za úkol přimět senát k mírovým jednáním. Regulus však vystoupil s odvážným proslovem, v němž poukázal na relativní vnitropolitickou slabost Kartága a jeho problémy a nabádal římský senát, aby ve válce pokračoval. Dodržel slib, který dal svým věznilům: vrátil se s odmítnutým poselstvem do Afriky a byl za svoji římskou řeč brutálně umučen. Válka pokračovala vyloďením Kartaginců na Sicílii, odkud však byli roku 242 před n. l. definitivně vytlačeni. Rok nato byli navíc znovu poraženi i na moři. Kartágo muselo v „mírové“ smlouvě přijmout římský diktát, který jej zavazoval k uhrazení válečné kontribuce ve výši 84 000 kg stříbra. Bezohledným a krvavým vymáháním daní na zaplacení této vysoké částky však došlo ke vzpouře berberských kmenů a žoldáků, kteří nedostali plat. Nepokoje přerostly nejprve v široké povstání, k němuž se připojili i otroci a nespokojená poddaná fénická města, a posléze v tři a půl roku trvající brutální občanskou válku. Tu ukončil až zásah vojevůdce a politika Hamilkara Barkase. Římané mezitím konsolidovali své panství na Sicílii a zmocnili se i Sardinie a Korsiky, dosavadních kartaginských sfér vlivu.

Úspěšný Hamilkar Barkas se chopil moci. Odstranil svého konkurenta Hannóna a obratnou diplomacií získal na svou stranu sice odbojné, ale vzájemně znesvářené berberské vůdce. Poté zahájil ambiciózní zahraniční politiku, již chtěl kompenzovat ztrátu bohaté Sicílie a v delší perspektivě zaútočit na Řím. Výpravou na západ si podřídil celé severoafrické pobřeží, přeplavil se do Hispánie a zahájil její dobývání na místních kelto-iberských kmenech. Postupně rozšířil kartaginské panství až na linii řeky Ebro, roku 228 před n. l. však padl v bezvýznamné potyčce. Vedení převzal jeho zeť Hasdrubal, který uzavřel s Římany separátní smlouvu o hranicích obou mocností na řece Ebru a vybudoval nové správní středisko Hispánie „Nové Kartágo“, dnešní Cartagena. Roku 220

před n. l. byl úkladně zavražděn, zřejmě z popudu nepřátelské mocenské kliky v Kartágu.

Hannibal

Do čela armády se postavil Hamilkarův syn a nesmiřitelný nepřítel Římanů, osmadvacetiletý Hannibal. Ještě téhož roku napadl římského spojence, město Saguntum (u dnešní Valencie), což přimělo Řím k vyhlášení tzv. 2. punské války. Na starověké poměry disponoval Hannibal pozoruhodně efektivní zpravodajskou službou, a znal tedy tajné strategické plány Římanů, které počítaly s dvojitým útokem – do Hispánie a na samotné Kartágo. Hannibal se rozhodl udeřit na protivníka překvapivě na jeho vlastní půdě a s částí své obrovské armády (120 000 mužů, 16 000 jezdců, 500 lodí) zahájil legendární pochod do Itálie přes Alpy. Část armády ponechal v Hispánii a zbytek odeslal do Afriky. Tento bezprecedentní pochod způsobil v Římě paniku, protože Alpy byly dosud považovány za nepřekročitelnou hranici. Ačkoli díky krutým přírodním podmínkám utrpěl Hannibal v Alpách obrovské ztráty (asi 33 000 mužů), podařilo se mu porazit v několika bitvách menší římské oddíly a postupoval na hlavní město. Navíc připojil ke své armádě voje Římu nedávno podrobených odbojných Galů, a disponoval tak větší silou, než jakou měl před zahájením expedice. Odvážným pochodem přes bažiny pronikl do Etrurie a v průsmyku u Trasimentského jezera Římany porazil. V Římě byl zvolen diktátorem Quintus Fabius Maximus, který vešel do dějin pod přezdívkou „Váhavec“ (*Cunctator*). Zvolil totiž taktiku vyhýbání se rozhodující bitvě s nespornou kartaginskou přesilou a soustředil se pouze na drobné provokace a narušování Hannibalova zásobování. Kartaginské pustošení země však nakonec vyprovokovalo Řím k zásahu. Obě strany se střetly v legendární bitvě u Cannae v roce 216 před n. l. Ta byla největším vítězstvím Hannibalovy kariéry, a naopak jednou z největších katastrof římské vojenské historie: na kolbišti zůstalo téměř 50 000 mrtvých Římanů včetně vysokých důstojníků a konzula Lucia Aemilia Paula, Hannibalovy ztráty činily zhruba 6 000 bojovníků, většinou Galů. Navzdory hrozícímu katastrofickému scénáři však Římané neztratili hlavu a prokázali bezpří-